

Müslümanlar binlerce yıl önce hastaneler kurmuş, hastayı tedavi etmeyi onurlu bir görev addederek zengin fakir ayrımı yapmadan insanlara hizmet etmişlerdir. Müslümanların kurdukları hastaneler ilk zamanlardan beri vakıflar tarafından finanse edilmiş, zaman zaman devlet hazinesinden de maddi destek sağlanmışır. Kısmen bu finans sisteminden kaynaklanmış olsa gerek, hastaneler bilimsel tıbbın ikame yeri ve şehir hayatının önemli bir parçası olmuştur.

Müslümanların hastanelerinden önce Yunanlılarda şifa tapınakları vardı, ancak bu tapınaklarda tedavi bilimsel analiz ve uygulamalara değil doğaüstü güçlere dayanmıştı. Bizans'ta ise "xenodocheion" adlı yapılar hastanelere benzeyen kurumlardı ve burda hastalara, cüzzamlılara ve fakirlere bakılıyordu.

Müslümanlar 8.yy'da Bağdat'ta hastaneler kurmuşlardır, "xenodocheion"ları andıran bu kurumlarda da cüzzamlılara, yoksullara ve hastalara bakılıyordu. İlk organizeli gerçek hastaneler Kahire'de 872-874 yılları arasında kurulmuştur. Kahire'deki Ahmad İbn Tulun hastanesinde tüm hastalar ücretsiz tedavi ediliyor, ilaçları da kendilerine ücretsiz temin ediliyordu. Bay ve bayanlar için iki büyük banyo, büyük bir kütüphane ve akıl hastaları için ayrı bir bölümü bulunan bu hastane çok gelişmiş bir kurumdur. Hastalar dışarıda giydikleri giysi ve değerli eşyalarını hastaneye emanet ederek, hastanedeki odalarına gitmeden önce hastane kıyafetlerini giyiyorlardı.

Bağdat'ta 982 yılında kurulan 24 hekimi bulunan hastane de önemli bir diğer hastanedir. 12.yy'da Şam'da kurulan Nuri Hastanesi daha büyük bir hastaneydi. Bu alanda araştırma yapanlar, 13.yy'da yazılan el kitaplarına göre, Nuri Hastanesinde; eczacıların, berberlerin, ortopedistlerin, göz doktorlarının ve diğer alanlardaki hekimlerin bulunduğunu belirtmektedirler.

Kahire'de 3 büyük hastane vardı ve en ünlüsü Mansuri Hastanesi idi. Adını Memluk Sultanı

Mansur'dan alan hastaneyi Sultan Mansur 13.yy'da yaptırmıştır. Sultan Mansur daha şehzade olduğu dönemde, Suriye'ye yapılan bir askeri seferde böbrek iltihabı ile rahatsızlanmış Nuri Hastanesinde tedavi olmuştu. Nuri Hastanesini çok beğenen Mansur tahta geçer geçmez buna benzer bir hastane yaptırmıştır. Mansuri Hastanesinin kuruluş tüzüğünde şu ifadeler yer alır: “Onların (hastanelerin) görevi; hastalara, yoksullara, kadın ve erkeklere iyileşene kadar tedavi hizmeti vermektir. Onlar, hiç bir şekilde ücret talebi olmadan sadece her şeyi veren Allah(cc)’ın rızası umularak; güçlünün ve zayıfın, zenginin ve fakirin, tebanın ve prenslerin, vatandaşların ve haydutların hizmetindedir.”

1284 yılında yapılan Mansuri Hastanesinin 4 girişi ve her girişin ortasında da çeşmesi vardı. Sultan hastanenin gerekli hekim personelinin ve tedavi için gerekli araç gereçlerin teminini de kontrol ederdi. Sultan hastanelerde ayrı koğuşlarda tedavi gören erkek hastalar için erkek, bayan hastalar içinse bayan hasta bakıcılar atardı. Hastanenin her bölümünde akan su mevcuttu. Tedavi edilecek hasta sayısında bir sınırlama yoktu. Hastanenin bir bölümü de başhekimin eğitim ve öğretim vermesi için ayrılmıştı. Hastanede bulunan eczaneden hastalar ücretsiz olarak ilaçlarını temin edip evlerine götürebiliyordu.

Bu ilk kurumlardan hareketle hastaneler Müslümanların bulunduğu tüm yerlere yayılmış; İspanya'da Endülüs'e, Sicilya ve Kuzey Afrika'ya kadar ulaşmıştır. Bu hastanelerin hepsi de tüccarlar ve Fransa'da daha sonra bu hastanelere benzeyen ve “hastane savaşçıları” olarak bilinen Fransızları tedavi için oluşturulan bir sistem kuran haclılar tarafından büyük bir özentiyle karşılanmıştır.

Müslüman hekimler Avrupa'da hastanelerin kurulmasına yardım etmişlerdir, İtalya'daki ünlü Salerno Hastanesi de bunlardan biridir.

Müslümanlar etkili yöneticilerdi ve hastanelerde hasta kayıtları tutuluyordu. 12.yy seyyahlarından İbn Jubayr, büyük ihtimalle hastane tarihinde ilk uygulama olan hasta kayıtlarının tutulmasından övgüyle söz etmiştir. Bu kayıtlarda her ismin yanına, hekimlerin diyet talepleri ve kullanılan ilaçlar da yazılıyordu. 1183-1185 yıllarında Yakın Doğu'da gezen seyyah İbn Jubayr, geçtiği şehirlerin çoğunda bir yada iki hastane bulunduğunu not etmiş bu durum da onu hastaneler için, “İslam şanının en iyi kanıtları” demeye teşvik etmiştir. Müslümanların hastaneler ileri görüşlü kişiler tarafından oluşturulan hastanelerdi. Örneğin, Razi'nin çalıştığı, 9 yy. Bağdat Hastanesinde bedensel hastalıkların yanı sıra akıl

hastalıkları için de bölümler bulunuyordu.

9. yy hastanelerinden olan Kayravan Hastanesi tam bir sanat eseri diyebileceğimiz bir kurumdu. Çok iyi düzenlenmiş salonlar bulunan hastanede; hastalar için bekleme odası Sudanlı bayan hemşireler için ayrı bir oda, hastaların namaz kılması ve eğitim için kullanılan bir cami, düzenli olarak çalışan hekimler, fakihler, kan alma, kırık çıkık tedavisi, doku yakma gibi tıp uygulamalar yapan imamlar vardı. “Darul Juzzama” yani cüzamlılar evi denilen hastanenin yanında bir koğuş vardı ve burada, başka yerlerde cüzamlıların lanetli ve kötülük sembolü olarak görüldüğü bir devirde, cüzam hastaları tedavi ediliyordu. Kayravan Hastanesi, en iyi tedavinin yapılabilmesi için yapılan cömert bağışlardan ve devlet hazinesinden finanse ediliyordu. (Salim T S Al-Hassani, Muslim Heritage in our World, Manchester, 2007, 154-157)

Hastanelerde eğitim

800 yıl önce Müslümanlar “hastane Üniversiteleri”nde genç doktor adaylarına eğitim sağlıyordu. Hastanelerde sağlanan bu eğitimde öğrencilere ilk elden uygulamalı ve teorik dersler veriliyordu. Günümüzdeki derslere benzer şekilde dersler grup halinde ve birebir veriliyordu. Dersler hastanelerdeki büyük salonlarda yapılıyordu ve ders hocası hekim tarafından yüksek sesle el yazması tıbbî metinler okunuyordu. Okuma sonunda ders hocası olan başhekim yada cerrah sorular soruyor, öğrencilerin sorularını cevaplıyordu.

Bu okullarda pek çok öğrenci tanınmış hekimlerden dersler alıyordu. Bu hekimlerin kendi kullanımları için hazırladıkları el yazması metinler günümüze dek muhafaza edilebilmiştir.

Tıp eğitiminde, sınıflarda verilen derslerin yanısıra öğrencilerin grup halinde hekimin yada cerrahın yanında hastane koğuşlarında dolaşarak uygulamalı tedavileri izlemelerine de önem veriliyordu.

Şam’daki Nuri Hastanesi tıp eğitiminin verildiği hastanelerden biridir ve 12.yy’da hekim Abu al-Majid al-Bahili yönetiminde, Sultan Nur al-Din ibn Zangi tarafından kurulmuştur. Sultan Nur al-Din, kendi ismini taşıyan hastanenin yemek ve ilaç ihtiyacını karşılıyordu. Sultan aynı zamanda çok sayıda tıp kitabını hastaneye bağışlamıştır, bu kitaplar özel bir salonda tutuluyordu.

Burası aynı zamanda tıpçılar için bir kariyer yeri idi. Hekim ad-Dakhvar 13.yy başlarında Nuri Hastanesi’nde düşük bir maaş karşılığı çalışırken, ününün artmasıyla birlikte özel tedavilerden iyi bir gelir elde etmiş ve şehirde kendi tıp okulunu kurmuştur. Bu kariyer

yolu bugün pek çok hekimin izlediği yola benzemektedir.

Nuri Hastanesi'nde birçok ünlü hekim öğretmenlik yapmıştır. Hekimler ve pratisyenler; zaman zaman Sultan Nur al-Din'in huzurunda tıbbî meseleleri tartışmak üzere toplanır, bazen de hastane yöneticisi Abu al-Majid'in öğrencilerine verdiği üç saatlik dersleri dinlerlerdi.

13.yy tıp tarihçisi İbn Abi Usaybiye bu okuldan mezun olan ünlüler arasında yer almaktadır. Küçük kan dolaşımı denen akciğerlerdeki kan dolaşımını keşfederek insan fizyolojisinin daha iyi anlaşılmasında çok önemli bir adım atan İbn Nafis de yine bu okulun yetiştirdiği 13 yy'daki önemli fizikçilerdendir. (Salim T S Al-Hassani, Muslim Heritage in our World, Manchester, 2007, 154-159)